

OFRENA FLORAL A LA CAPELLA DELS SEGADORS
DIADA DE CATALUNYA
Sant Andreu de Palomar
10 setembre 2016

Sra regidora del Districte [Carmen Andrés], sra. presidenta del Consell del Districte [Montserrat Benedí], amics i amigues del CEII, ciutadans i ciutadanes de Sant Andreu i de Barcelona, un any més fidels a la història i la memòria d'aquest poble i al sentir de cadascú ens tornen a trobar per commemorar la Diada Nacional de Catalunya.

I ho fem, com tots i totes sabeu, en un lloc únic, emblemàtic i venerable no només per Sant Andreu sinó per tot Catalunya. Ni més ni menys que davant de les restes de la Capella dels Segadors. Aquests murs avui malmesos pel temps, per la brutalitat d'èpoques passades i per l'oblit dels qui haurien de vetllar per la seva dignificació, ens recorden els fets que iniciaren la Guerra dels Segadors.

Aquest conflicte entre Catalunya i la Monarquia de Felip IV es va estendre de 1640 a 1652, però s'ha de considerar emmarcat en la guerra de la corona espanyola contra la francesa per l'hegemonia europea des de 1635 a 1659. L'arribada a Catalunya de terços al servei de Felip IV que no van respectar les lleis d'allotjament pactades i que maltractaren greument la població local fou el detonant de l'aixecament popular a Santa Coloma de Farnés i a la Selva. Aviat la crida a la revolta s'estengué pel país, passà de descontentament social a conflicte polític, i tingué al Pla de Barcelona el seu episodi més destacat i recordat.

La matinada del 22 de maig de 1640 s'aplegaven a Sant Andreu segadors que esperaven ser contractats a Barcelona i sometents de la Selva i del Vallès que venien perseguint soldats. Aquest fugien en direcció al port de Barcelona amb l'esperança d'embarcar cap a Itàlia. El sometent de Sant Andreu es va unir a la gentada i tots plegats, encapçalats per la imatge del Sant Crist venerat a la capella del Sagrament, van arribar a Barcelona i van alliberar entre altres al diputat militar Francesc de Tamarit, empresonat per ordre del virrei, comte de Santa Coloma. Els revoltats s'havien fet forts a Sant Andreu. La tensió a Barcelona i la seva rogalia esclatà el 7 de juny, la violència es desfermà i el virrei fou mort quan fugia en direcció al port. Va ser la jornada coneguda com a Corpus de Sang, detonant de la Guerra.

Els aproximadament 300 habitants de Sant Andreu van patir poc després diversos atacs i saqueigs. Al gener de 1641 durant el setge a Barcelona per l'exèrcit de Felip IV i

a l'agost del mateix any quan un terç va fer una estada d'una setmana a Sant Andreu. En totes dues ocasions la població andreuca es va refugiar dins de les muralles de la ciutat i el bestiar a l'abast de les tropes i les cases foren saquejades.

Sant Andreu va viure els anys següents una relativa recuperació amb la guerra lluny al nord i al sud del país. Fins i tot la vila fou visitada per diversos virreis francesos que governaren Catalunya en nom de Lluís XIV.

Aviat es va esvaïr aquest període de pau amb els dramàtics esdeveniments dels anys 1651 i 1652. Barcelona fou assetjada per les tropes de Felip IV en mig d'una virulenta epidèmia de pesta. La gent de Sant Andreu havia cercar com acostumava la seguretat de les muralles barcelonines. El poble fou saquejat i moltes cases, inclosa l'església i el molí del Rec Comtal, van patir greus danys. L'acte formal de rendició i de jurament de fidelitat a Felip IV per part de la Generalitat i del Consell de Cent es va produir davant de Joan Josep d'Àustria, fill il·legítim del rei Felip IV. Va tenir lloc a l'octubre de 1652 al Mas Guinardó, que aleshores es trobava en territori de Sant Andreu.

Segons el que hem vist fins ara es pot concloure que la Guerra dels Segadors es va iniciar i va finalitzar amb fets que van tenir lloc en territori històric de Sant Andreu de Palomar.

Arribats a aquest punt ens podem preguntar: com és possible que aquesta petita vila tingués aquest protagonisme? La resposta la trobarem en la seva localització geogràfica.

- Sant Andreu sempre havia estat una cruïlla, un pas obligat entre la plana barcelonina i el Vallès i era el principal nucli de població al nord del Pla de Barcelona. Per aquest motiu ens trobem amb tropes, segadors, sometents que arriben procedents del nord de Catalunya o que s'encaminen cap a l'interior del país.
- El coll de Finestrelles a Montcada era un indret adient per parar emboscades a unitats militars que anaven de pas.
- La proximitat de les elevacions de Collserola facilitaven el refugi de sometents i el turó del Guinardó la localització de centres de comandament militar.
- Sant Andreu fou també el límit jurisdiccional nord de la ciutat de Barcelona. Per això actuà tradicionalment com a lloc d'estada de mandataris que abans d'entrar a la ciutat esperaven la rebuda protocol·lària de la Generalitat, el Consell de Cent

o el capítol de la catedral. És el cas dels virreis francesos quan s'aproximaven a la capital de Catalunya.

A partir de 1688 i fins a 1714 s'inicià un nou cicle de crisi política i de guerra a Catalunya. Sant Andreu va resultar afectat de manera directa com a conseqüència de nou de la seva situació de porta d'entrada a la plana barcelonina.

En el marc de la guerra dels Nou Anys [1688-1697] de la monarquia Espanyola contra la Francesa, amb Catalunya com un dels escenaris protagonistes, es van produir a Sant Andreu dos fets d'enorme importància.

El primer, la revolta barretina de 1688. Els sometents de moltes comarques catalanes, on es patia a més una espantosa plaga de llagosta, reaccionaren contra els abusius allotjaments de les tropes del rei Carles II i s'adreçaren cap a Barcelona per demanar solucions a les autoritats catalanes. Els líders populars del setge que els revoltats formaren al voltant de Barcelona es van establir a Sant Andreu i no s'enretiraren fins que aconseguiren les seves reivindicacions. Dit de passada, la casa de l'Oficial, aquí mateix al carrer del Pont, tot i ser d'època posterior, és una de les poques evidències que es conserven a Catalunya de l'obligació dels pobles d'allotjar comandaments de l'exèrcit.

El segon fet és el setge borbònic de Barcelona de 1697, fase final de la guerra dels Nou Anys. Milers de sometents i miquelets intentaren socórrer des de Collserola i Sant Andreu els assetjats en una operació combinada amb la guarnició i la coronela de Barcelona. El fracàs d'aquest pla [instigat per Jordi Hessen-Darमतadt], per la indecisió del virrei [Velasco] va facilitar la rendició de la ciutat i l'augment del prestigi de la monarquia de Lluís XIV. L'ocupació temporal francesa de Barcelona fou un fet decisiu en l'elecció de Felip V com a futur rei de la Monarquia Espanyola. Així doncs en aquesta cruïlla que eren els voltants de Sant Andreu podria haver-se evitat la presència borbònica al tro espanyol.

Ja en plena Guerra de Successió, la participació directa catalana en el conflicte internacional es va iniciar al Pla de Barcelona el 1705 amb el desembarcament al Besòs de l'exèrcit austriacista sota el comandament del rei de la Monarquia Espanya Carles III d'Àustria, rival de Felip V. Un cop a terra, les tropes es concentraren en territori de Sant Andreu abans de començar l'atac a Barcelona i el rei Carles III s'allotjà a Can Sabastida [una masia ja desapareguda situada a l'actual carrer Cartellà a Nou Barris].

El 1706 un exèrcit comandat en persona per Felip V, va posar setge a Barcelona amb la intenció de fer presoner Carles III i acabar amb la rebel·lió dels catalans. [De nou la gent de Sant Andreu va fugir cap a Barcelona]. L'arribada per mar de forces austriacistes i la presència de miquelets i de tropes regulars a Collserola va obligar els borbònics a aixecar el setge. Durant la retirada de les forces de Felip V, el 12 de maig, es produeix un eclipsi de Sol precisament quan les darreres unitats estan abandonant Sant Andreu. Aquest eclipsi tindrà una enorme repercussió arreu d'Europa, ja que es va prendre com un presagi del final del poder el rei Sol, el monarca francès Lluís XIV que recolzava Felip V a la guerra.

Però no tot serà guerra. Durant el temps que Carles III d'Àustria va tenir la seva cort a Barcelona [de 1706 a 1711] Sant Andreu va protagonitzar dos episodis força interessants. El primer, l'estada de la reina Elisabet Cristina de Brunsvic a Sant Andreu el 31 de juliol i l'1 d'agost de 1708, de camí a Barcelona, un cop desembarcada a Mataró i procedent de Viena. El protocol que corresponia a les grans rebudes institucionals es va seguir un cop més amb les visites de les autoritats del Principat i del mateix rei Carles III. La reina va fer la seva estada a Cal Borni, casalot situat on avui es troba l'escola Turó Blau a tocar de la Sagrera. El segon episodi fou la revista al carrer Gran de quatre regiments de l'exèrcit austriacista el 24 de maig de 1709 pels monarques, Carles III i Elisabet Cristina.

Si les tropes internacionals partidàries del rei Carles es van concentrar a Catalunya per primer cop a Sant Andreu el 1705, també fou en aquesta vila i els seus voltants on s'allotjaren les darreres unitats austriacistes en plena retirada al juliol de 1713 en espera d'embarcar a tocar del Besòs. Fins i tot el virrei Sharhemberg, que va governar Catalunya un cop que la reina va marxar a Viena, va fer estada a Sant Andreu. Els mateixos dies a Barcelona els Braços de la Diputació del General discutien si continuar la resistència o rendir-se davant l'avançament borbònic.

Sant Andreu es va trobar dins del tram francès del cordó del cruent i despietat setge de Barcelona des del juliol de 1713 al setembre de 1714. La població en bona part va abandonar la vila per refugiar-se a Barcelona. L'exèrcit francès va saquejar o destruir les collites. L'arbrat desforestat, el bestiar sacrificat, nombroses cases foren enderrocades i les teules agafades per improvisar casernes, ja que el duc de Populi, que dirigia el setge, esperava prendre la ciutat abans de l'arribada de l'hivern. A més, la rereguarda francesa fou atacada en nombroses ocasions pels miquelets catalans que baixaven de Collserola i es refugiaven després a l'interior del país. El topònim de Can

Dragó procedeix precisament d'una unitat de dragons d'infanteria a cavall francesa que es va allotjar en aquell indret.

L'atac final a Barcelona s'inicià, després d'un any de setge, al juliol de 1714. L'arribada del prestigiós duc de Berwick com a nou mariscal en cap borbònic i els reforços d'unitats d'elit dels exèrcits de Lluís XIV acabaren amb l'heroica resistència catalana.

El bombardeig sistemàtic de les muralles de Barcelona entre els baluards de Santa Clara i el Portal Nou va necessitar prèviament la construcció de trinxeres paral·leles d'aproximació per tal de fer arribar les bateries d'artilleria a la distància adequada. La primera d'elles fou oberta la nit del 12 al 13 juliol de 1714 i s'aprofità la llera del Rec Comtal dessecat per on 2500 sapadors reptaven protegits per la foscor. Abans de la matinada de l'11 de setembre els regiments francesos d'assalt havien pernoctat en bona part a les casernes establertes a Sant Andreu i des de la Torre dels Pardals, al Guinardó es dirigien les operacions de l'assalt.

Van haver diversos andreuencs que van perdre la vida durant el setge. Als arxius de la parròquia de Santa Maria del Pi s'han trobat testimonis de víctimes mortals pels bombardeigs o per les penalitats que es vivien quotidianament intramurs de Barcelona. I a l'antic cementiri de la parròquia, aquí mateix a Plaça Orfila, segons Mossèn Clapés es conservaven les tombes de 7 andreuencs morts en defensa de la terra.

Un cop sobrevinguda la desfeta, els andreuencs i andreuenques van patir com arreu de Catalunya la repressió borbònica. A tall d'exemple, tots els que van abandonar el poble i es van refugiar a Barcelona foren acusats de traïció. El tribunal del *Real Sequestro* els imposà penes de confiscació de les seves propietats que van ser llogades al millor postor.

Sant Andreu tenia 375 habitants el 1716 i quasi 3.000 el 1786. Com la resta del país, el poble lentament es va anar recuperant.

Avui, 300 anys després, tot esperant un futur millor, no hauríem de permetre que el nostre l'oblit enderroqui definitivament la Capella dels Segadors o la casa de l'Oficial. Són testimonis punyents del patiment d'aquest poble, però també de la força que ha tingut per aixecar-se i caminar de nou.

Manel Martín
Centre d'Estudis Ignasi Iglésias

